

התקשורת מגויסת

האגודה לזכות הציבור לדעת פירסמה בעיתונות הישראלית, בחודשים שקדמו לבחירות, סדרה של שלוש מודעות שכותרתן "סכנה – תקשורת מגויסת"

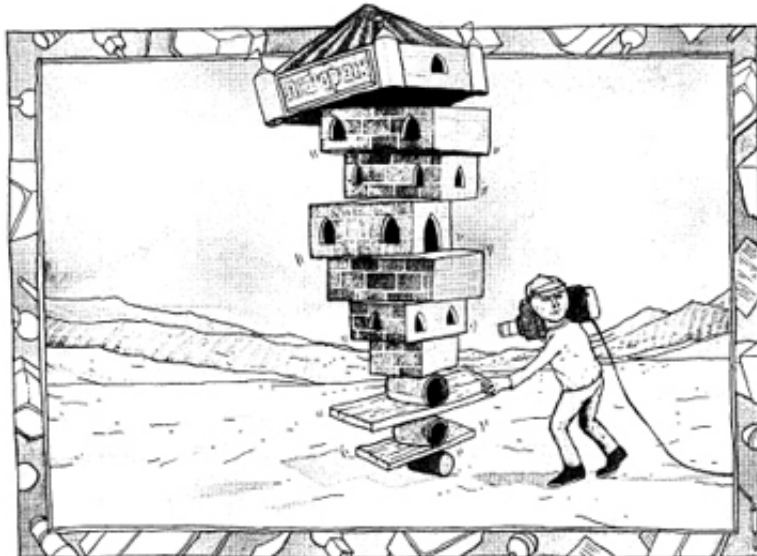
אלי פולק וישראל מידד | 01.09.1996

האגודה לזכות הציבור לדעת פירסמה בעיתונות הישראלית, בחודשים שקדמו לבחירות, סדרה של שלוש מודעות שכותרתן "סכנה – תקשורת מגויסת". במודעות אלה האשמנו את התקשורת האלקטרונית בשלוש האשמות: א. הטיה לטובת שמעון פרס, מועמד העבודה לראשות הממשלה. ב. הפרות חוק באמצעות השמעת תעמולה וחוסר איזון. ג. סתימת פיות של אישים וגופים המביעים ביקורת על תפקוד התקשורת האלקטרונית.

המכון הישראלי לדמוקרטיה החליט לבצע מחקר משלו על תפקוד התקשורת. פורסמו שתי עבודות: הראשונה הופיעה בגיליון מס' 4 של "העין השביעית" והתייחסה לעמודי החדשות של "ידיעות אחרונות", "מעריב" ו"הארץ". הוצגו נתונים המלמדים כי הסיקור העיתונאי בעמודי החדשות בתקופה הקרובה ביותר למערכת הבחירות היה מאוזן. העבודה השנייה, המתפרסמת בגיליון זה, מתייחסת לשידורי חדשות הערב במשך תקופת הבחירות בשני ערוצי הטלוויזיה. נבדקו שלושה היבטים: סיקור המפלגות, סיקור שמעון פרס לעומת בנימין נתניהו וההתייחסות אל המתמודדים. הנתונים שהוצגו מורים על סיקור מאוזן של המפלגות, העדפה ברורה לפרס לעומת נתניהו, ותוצאות מעורבות לגבי ההתייחסות אל המתמודדים. מסקנת מחברי המאמר היתה: "יש בממצאינו רק כדי להפריך את הטענות על קיפוח או הטיה של הסיקור לטובת אחד הצדדים".

האם טעתה האגודה לזכות הציבור לדעת והוליכה את הציבור שולל? במאמר זה ננסה להציג מקצת מן העובדות שהובילו אותנו למסקנה שהתקשורת האלקטרונית התגייסה למען בחירתו של פרס לראשות הממשלה. דו"ח ראשוני על עובדות אלה הוצג לציבור במסיבת עיתונאים של אגודת לדעת, שהתקיימה ב-5 ביוני 1996. פירסמנו גם דו"ח מפורט תחת הכותרת "התקשורת המשודרת בתקופת הבחירות – קיום הוראות החוק והסיקור האתי והמקצועי".

חוקרי המכון הישראלי לדמוקרטיה לא התייחסו לממצאינו וגם לא לממצאינו ולטבלאותיו של מאיר שניצר, כפי שהתפרסמו בעיתון "מעריב" במשך יותר מארבעה חודשים לפני הבחירות. אנו נתייחס לארבעה היבטים: ההתמודדות בין פרס לנתניהו, חוקי הבחירות, סתימת פיות ועדויות של אנשי תקשורת בכירים.

ההתמודדות בין פרס לנתניהו

כל מי שעקב אחרי ההתפתחויות הפוליטיות בישראל הבין שבבחירות השנה, גורל האומה ייקבע באמצעות הבחירות לראשות הממשלה. הבחירות לכנסת היו משניות במשמעותן, ועל כן הבדיקה האמיתית ביותר של הטיה לכיוון זה או אחר היא ההתייחסות למועמדים לראשות הממשלה.

עיון בטבלאות של שניצ'ר מראה שבתקופה שבין ה-1 בינואר ל-29 במרץ הופיע פרס 131 פעמים, ונתניהו 98. ואילו דווקא בתקופת 60 הימים לפני הבחירות, שבהם אסורה תעמולה בטלוויזיה על-פי חוק (פרט לתשדירי המפלגות), הופיע פרס 84 פעמים לעומת 48 הופעות של נתניהו. הפער גדל בתקופה שבה היה עליו להצטמצם. מחקרם של וימן-וולפספלד אכן מאשר שבתקופת אפריל-מאי נהנה פרס מסיקור כפול כמעט מזה שזכה לו נתניהו.

חשוב לדון גם בתכנים. פרופ' אלישע באב"ד פירסם ניתוח השוואתי של ראיונות שקיים דן שילון עם פרס ונתניהו בדצמבר 1995 ובינואר 1996. בדיקת תנועות הגוף, ההפרעות למראייין וגורמים אחרים הראתה ששילון התייחס בביקורתיות רבה אל נתניהו ובאהדה רבה לפרס.

במודעה שפירסמו ב-26 באפריל 1996 ציינו את העיוותים והפגיעות התקשורתיות בנתניהו כדלהלן: גידי גוב ערך ביום העצמאות חגיגה בתוכניתו לפרס בלבד. סיורו של פרס ביום העצמאות בקריית-שמונה זכה לסיקור במהדורת החדשות של ערוץ 2, בעוד שעל ביקורו של נתניהו בנהריה לא דווח כלל. בטלוויזיה החינוכית שודר באותו יום ראיון חגיגי עם פרס בלבד. ראיון עם נתניהו שנועד לשידור בקול-ישראל ביום העצמאות לא שודר כמתוכנן בעקבות התערבות גורמים ממשרד ראש הממשלה.

הפגיעות נמשכו גם לאחר פרסום מודעה זו. נביא דוגמאות: בתוכנית "אולפן שישי" (ערוץ 2) ב-3 במאי הפריעו המראיינים לנתניהו באופן שיטתי והפסיקו אותו באמצע דבריו בתדירות גבוהה. ראיון מרכזי נוסף עם פרס ונתניהו התקיים ב-6 במאי במסגרת התוכנית "פופוליטיקה" (ערוץ 1). המראיינים התייחסו ביתר כבוד לפרס והרשו לעצמם להפריע לעתים קרובות לנתניהו. גם על האיכות הטכנית העיד מאיר שניצ'ר כי "צוות האולפן הצביע פרס". ב-13 במאי, ב"חמש עם רפי רשף" (ערוץ 2) וב"פופוליטיקה", איפשרו לבאבא ברוך לנהל (בניגוד לחוק) תעמולת בחירות לטובת פרס. הטלוויזיה הישראלית תיארה את תוצאות ההתמודדות בין פרס לנתניהו, יומיים לפני הבחירות, כתיקו. תוצאות של סקרים, המורים כי הציבור חשב שנתניהו ניצח, הוצנעו.

התופעה החמורה ביותר, אולי, בהקשר זה במערכת הבחירות כולה היתה ההתגייסות בתקשורת למען פרס ביומיים שקדמו לבחירות. דווקא בתקופה הקרובה ביותר לבחירות חלה חובה חוקית ואתית על התקשורת להקפיד על ניטרליות. המציאות היתה אחרת. הזכרנו למעלה את הסיקור המגמתי של ההתמודדות הטלוויזיונית בין פרס לנתניהו. גידי גוב לא השאיר ספק בתוכניתו מיום 28 במאי שהוא תומך בפרס. הקמפיין של חב"ד, "נתניהו זה טוב ליהודים", הוצג בצורה מגמטית, ללא מתן זכות תגובה הולמת. לאנשי חב"ד. הושמעה טענה שכביכול הוגשה תלונה לוועדת הבחירות המרכזית נגד ערוץ 7 על עבירה של שידור תעמולת בחירות. הידיעה הוכחה כלא נכונה.

התקשורת האלקטרונית גם התגייסה למען הצבעת המגזר הערבי לטובת פרס ביום הבחירות. כשהתברר ששיעור ההצבעה של ערביי ישראל נמוך, הרבו לדון בנושא במהדורות החדשות ובפרשנות עד כדי הפיכת עניין חדשותי לעניין תעמולתי. טענות ששודרו בדבר שיעור הצבעה של 120 אחוז בקלפיות חרדיות לטובת נתניהו הוכחו לאחר הבחירות כלא נכונות.

ההתייחסות לחוק

ממשלת העבודה-מרצ יזמה שינוי בחוק הבחירות (דרכי תעמולה), שנועד לאפשר למועמדים לראשות הממשלה ולכנסת להופיע בתקשורת עד ליום הבחירות. הפרשנים ובעלי העניין (מרדכי קירשנבאום, מנכ"ל רשות השידור, ודן שילון, מנכ"ל רשת) טענו כי החוק הקיים ארכאי וחובה לשנותו. אגודת לדעת התנגדה בחריפות לשינוי המוצע. מחקריה הוכיחו שניציגי הממשלה – ללא תלות בזיהויהם הפוליטיים – זוכים לחשיפה כפולה מזו של נציגי האופוזיציה. החוק שמנע הופעת מועמדים הבטיח כי הטיה טבעית זו תתבטל בעיצומה של מערכת בחירות. ביקשנו להופיע בפני ועדת החוקה של הכנסת כדי להציג את עמדתנו בפניה, אך יו"ר הוועדה, ח"כ דדי צוקר ממרצ, מנע מהאגודה זכות דמוקרטית זו. עצם מניעת ההופעה לא פורסמה באמצעי התקשורת, ואגודת לדעת לא שותפה בדיון הציבורי.

את מניעי הקואליציה לשינוי החוק ביטא אברהם בורג, יו"ר צוות התקשורת במטה הבחירות של מפלגת העבודה: "אתה רואה את פרס בסיורים בשטח... מה מקרין יותר חזק? הניוז שהוא לכאורה אובייקטיבי, או מודעות תעמולה שנפרסם בעמוד שבע למטה?". האם זה מקרה שהתקשורת התחברה כאן לתמיכה בחוק הפועל לטובת פרס?

כיום נראה שהמומחים מסכימים על כך שאיפול על הופעת המועמדים בתקשורת האלקטרונית יש בו אלמנט משווה. כדברי הפרשן של קול-ישראל ירון דקל ב-24 במאי 1996: "בשלושת השבועות שבהם נחסמו ערוצי התקשורת האלקטרוניים בפני שמעון פרס, אני חושב שהיה מיתון ביכולתו לעשות כותרות כפי שהיה בחודשים שקדמו. פרס בכותרות, ביבי במודעות, אבל לא כל-כך בשלושת השבועות האחרונים". כאן המקום להעיר שהחוק במתכונתו הנוכחית ביטל לחלוטין את תקופת האיפול לקראת הבחירות של שנת 2000. אנו מתריעים על כך שמעשה זה ייתן עדיפות לממשלה הנוכחית. ראוי להחזיר את החוק למתכונתו הקודמת כבר עכשיו.

בעקבות תלונות של אגודת לדעת אל ועדת הבחירות המרכזית, הטיל יו"ר הוועדה, השופט תיאודור אור, מגבלות על השידורים בערוץ 1 ובגלי צה"ל. פנייתנו, כמו גם החלטות השופט, לא זכו לסיקור תקשורתי וגם לא גרמו לדין פומבי במהות התלונות.

תיעדנו הפרות לכאורה של חוק הבחירות (דרכי תעמולה) בשתי רשתות הטלוויזיה בתקופת 60 הימים שקדמו לבחירות. 58 אירועים תועדו, מתוכם 37 בוצעו על-ידי נציגי הקואליציה. פירוט ההפרות ניתן בדו"ח של האגודה. מסקנותיו העיקריות: "ממצאי המחקר מצביעים על נטייה ברורה מטעם כלי התקשורת האלקטרוניים שלא לקבל את מרות החוק [...] הכשל התבטא בהתנהגות מעדיפה כלפי מחנה אחד במערכת הפוליטית".

סתימת פיות

מודעה מה-1 במאי 1996, חתומה בידי אנשי רוח שדרשו "במה נאותה והוגנת להופעת שני המועמדים לתפקיד ראש הממשלה", הופיעה בעקבות המודעות שלנו, שבהן פירסמו ממצאים עובדתיים בדבר העדפת התקשורת האלקטרונית את פרס על פני נתניהו. למרות זאת, לא ניתנה לאגודה או למי מנציגיה ההזדמנות להופיע בתקשורת האלקטרונית, להציג את הממצאים ולבטא את עמדותינו. העובדות שפורסמו לא הוכחו; התקשורת התעלמה מהן.

סתימת פיות לא היתה נחלתנו בלבד. פרופ' גבריאל מוקד וד"ר יובל שטייניץ הוזמנו כמה פעמים לתוכניות שונות כדי להביע ביקורת על התקשורת, אך ההזמנות בוטלו ברגע האחרון. ב-21 במאי, למשל, אמור היה להתקיים דיון בתוכנית "משאל עם" (ערוץ 1) בהשתתפות שטייניץ ומוקד, אך הדיון בוטל בנימוק ש"קמה התנגדות לתוכנית מצד חוגים ברשות השידור". מקרים אחרים תועדו במודעות של לדעת מ-23 במאי 1996 ובדו"ח שלנו.

עדויות של אנשי תקשורת

נביא כאן כמה ציטוטים מפי אנשי תקשורת בכירים שהתייחסו לנושא. ב-2 במאי 1996 אמרה שלי יחימוביץ מקול-ישראל: "נהיה גלוי לב לרגע ונודה בעובדה הפשוטה, שמרבית אנשי התקשורת בארץ הם אנשי שמאל. מה זה שמאל? הם או מצביעי מפלגת העבודה או מצביעי מרצ". והגיב על כך מרדכי קירשנבאום: "אבל הנכון הוא שמרבית העיתונאים, לא רק אצלנו [...] הם אנשים מאוד ליברלים [...] אז יכול להיות שהם מתפרשים כמזוהים עם השמאל". באותו יום אמר דן שילון: "מרבית האנשים עוסקים היום במדינת ישראל בתקשורת מחזיקים בדעות של מהמרכז שמאלה".

יטען הטוען, וביניהם פרופ' גבי וימן (קול-ישראל, ה-7 באוקטובר 1996), שאמנם הכתבים מצויים מהמרכז שמאלה, אך הם יודעים לשמור על ניטרליות מקצועית. טענה זו לא מתיישבת עם הממצאים שמנינו עד כאן וגם עם עדויות של אנשי התקשורת עצמם. להלן כמה דוגמאות: בבוקר שלאחר הבחירות מתייפחת אושרת קוטלר (ערוץ 2) בפומבי על ההפסד של פרס.

בגיליון 3 של "העין השביעית" אומר נחום ברנע: "נתניהו היה צריך להתגבר על תקשורת עוינת". אורית גלילי מעידה בתוכנית "שטח הפקר" (ערוץ 1) ב-5 ביוני: "העיתונות כולה היתה מגויסת לטובת פרס, באופן מוחלט". והיא מוסיפה: "באף תרחיש שלי ושל עמיתי לא עלתה האפשרות שביבי נתניהו ינצח בבחירות [...] עיתונאי בא לסקר משהו, הוא בא עם העולם הפנימי שלו, וכנראה זה מה שמשפיע על הדיווח שלו".

סיכום

אזרחי ישראל הבינו מה קרה. סקר שנערך מטעם מכון גיאוקרטוגרפיה ופורסם ב-9 בפברואר 1996 מגלה שרק מיעוט זניח סבר

שיש נטיות ימניות במהדורות החדשות. הרוב המכריע האמין שהמהדורות ניטרליות או נוטות שמאלה. סקר שערך מכון גאלופ לאחר הבחירות שוב מראה שמרבית העם חש שהתקשורת שמאלנית. הביקורת הספונטנית והרועמת על התקשורת במעמד ההכתרה של נתניהו כראש הממשלה ביטאה את רחשי הציבור שתמך בנתניהו. אפילו הטלוויזיה הישראלית לא התכחשה לעובדות. הדיון על התקשורת שנועד לתוכנית "משאל עם" ב-21 במאי 1996 פורסם מראש תחת הכותרת "התקשורת – מאזנת או שמאלנית". גם ברשות השידור ידעו שהתקשורת לא יכולה להיות ימנית.

מחקרנו גילה שיש ויש בסיס לטענה שבטלוויזיה הישראלית קיימות תופעות של הטיה, העדפה וסטייה מדיווח הוגן ושוויוני. כלי התקשורת האלקטרוניים בחרו שלא לקבל על עצמם את מרות החוק והפרו את כללי האתיקה המקצועית. בהעדר מנגנון בלתי תלוי של ביקורת ובמניעת ביקורת ציבורית ראויה נוצר כשל מערכתי. הרושם שנשאר לצופה ולמאזין היה יחס אוהד למועמד העבודה לראשות הממשלה.

תוצאות מחקרם של וימן ושל וולפספלד חלקיות בלבד. הם התייחסו אך ורק למהדורות החדשות בערב. אין התייחסות לתוכניות אקטואליה מרכזיות, לתוכניות ראיונות, בידור, הומור וסאטירה. תוכניות אלה היוו נתח נכבד ביצירת דעת הקהל. גם במסגרת מחקרם המצומצם בולטת העובדה שפרס זכה לחשיפה כפולה כמעט מזו של נתניהו. מבט רחב על סיקור מערכת הבחירות לראשות הממשלה, בדיקות כמותיות ואיכותיות, עדויות חד-משמעיות – כל אלה מביאים לידי מסקנה שהתקשורת הישראלית אכן היתה מגויסת למניעת בחירתו של נתניהו לראשות הממשלה. האם נלמד הלקח?

פרופ' אלי פולק הוא יו"ר "האגודה לזכות הציבור לדעת". ישראל מידד הוא מזכ"ל האגודה

גיליון 5, ספטמבר 1996